

סימן תסב

סעיף א

אין נקרא חמץ בלשון התורה אלא עיסה שנילושה כמים ונתחמצה . . אבל עיסה שנילושה במי פירות אפילו שהתה כל היום בלא עסק עד שנתסחה — אין זה חמץ ומותר לאכלה בפסח. אבל אינו יוצא בה י"ח . . מפני שהיא מצה עשירה והתורה אמרה¹: לחם עוני, ועוד שאין יוצאין אלא במצה שהיתה יכולה לבא לידי חימוץ אם לא היה משמרה מחימוץ, כמו שנתבאר בסימן תנג².

מזה שאדה"ו הביא תחילה את הטעם ד"מפני שהיא מצה עשירה", ורק אח"כ הביא את הטעם "שאינו יוצאין אלא במצה שהיתה יכולה לבא לידי חימוץ" (אף שלכאורה הי' לו להביא תחילה הטעם הב' שנתבאר כבר בסי' תנג³, ורק אח"כ הטעם הא' שמתחדש בסי' זה) — מוכח דס"ל דהטעם הא' הוא טעם העיקרי, וטעם הב' הוא רק הוספה על הטעם הא'.

ובטעם הדבר י"ל:

דהנה הרמב"ם פליג על דין זה שאין יוצאין בעיסה שנילושה במי פירות, דכתב⁴ "מצה שלשה במי פירות יוצא בה ידי חובתו בפסח, אבל אין לשין אותה ביון או בשמן או חלב משום לחם עוני". והיינו דס"ל להרמב"ם דמצה זו שנילושה במי פירות: (א) הוי "לחם עוני" ולא מצה עשירה. (ב) יוצאין בה י"ח אף שהעיסה לא היתה יכולה לבא לידי חימוץ, כי ס"ל שענין זה אם העיסה צריכה להיות כזו "שהיתה יכולה לבוא לידי חימוץ", הוא מחלוקת הבבלי והירושלמי: דלהירושלמי⁵ העיסה צריכה להיות כזו שהיתה יכולה לבוא לידי חימוץ לולא השמירה, ודרשו זאת

(1) דברים טו, ג.

(2) ס"א. עכצ"ל שהציון לסי' תנג הוא רק לכללות הענין, שהרי שם מיירי שהדגן צ"ל "מדברים הבאים לידי חימוץ" (שזה נלמד מ"לא תאכל עליו חמץ גוי", כדלקמן בפנים), משא"כ כאן מיירי שגם העיסה צ"ל כזו שיכולה לבוא לידי חימוץ וצריכה שימור (שזה

נלמד מ"ושמרתם את המצות", כדלקמן בפנים).

(3) נוכפרט שעיקר ענין המדובר בסי' זה הוא כלשון הכותרת "דין מי פירות אם מחמיצין" שזהו תוכן דטעם הב'.

(4) הלי' חמץ ומצה פ"ו ה"ה.

(5) פסחים פ"ב ה"ד.

מהפסוק⁶: "ושמרתם את המצות" — "מצה שצריכה שימור יצאת זו (רבוכה בשמן וחלוטה) שאינה צריכה שימור", משא"כ להבבלי⁷ רק הדגן צריך להיות "מדברים הבאים לידי חימוץ" (והיינו חמשת מיני דגן לאפוקי אורז ודוחן ושאר מיני קטניות), ודורשים מהפסוק⁸: לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל מצות וגו'" — "דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן י"ח במצה, יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ". ומהפסוק "ושמרתם את המצות" לומדים בבבלי⁹ "הזהרו במצה ושמרו אותה מכל צד חמוץ"¹⁰ והיינו שרק למצוה בעלמא צריך להדר אשימור, אבל אין זה מגדר עשיית מצה.

אבל אדה"ז פליג על הרמב"ם בב' הענינים: א) לא ס"ל לחלק בין יין ושמן לשאר מי פירות אלא בכולם אין יוצאים י"ח. והוא ע"פ מה שכתב הב"י^{10*} על דברי הרמב"ם "לא ראיתי לשום אחד מהפוסקים שחילק בין יין כו' לשאר מי משקין, דלעולם אין המצה כשרה אלא במים בלבד". ב) ס"ל דגם הבבלי ס"ל דרשת הירושלמי¹¹, דהעיסה צ"ל כזו "שהיתה יכולה לִבא לידי חימוץ".

ועפ"ז י"ל דזהו הטעם שאדה"ז הביא הטעם ד"מצה עשירה" כטעם עיקרי, ואת הטעם ד"משמרה מחימוץ" הביא רק כטעם נוסף: כיון דבענין זה הרמב"ם יחידאה הוא נגד כל הפוסקים, ורק אח"כ כתב הטעם ד"משמרה מחימוץ" כטעם נוסף שגם בזה פליג על הרמב"ם¹².

(6) שמות יב, ז.
 (7) פסחים לה, א.
 (8) דברים טז, ג.
 (9) שם מ, א. הובא בשו"ע אדה"ז סי' תנג
 סי"ד.
 (10) לשון הרמב"ם שם פ"ה ה"ט.
 (10*) סי' זה ד"ה ומ"ש ואם.
 (11) ראה בארוכה שו"ת צ"צ אר"ח סי' נז
 אות ב.
 (12) ע"פ לקו"ש חט"ז ע' 124. והגש"פ עם
 לקוטים טעמים, מנהגים וכיארורים (תנש"א)
 ח"ב שצו"ח.

קודם שעה עשירית מותר לאכול פת על דרך שנתכאר בסימן רמט¹. ומה היא הפת שיאכל? שהרי חמץ אינו יכול לאכול משעה ה' ואילך², ומצה אינו יכול לאכול כל היום³ מעמוד השחר ואילך, שאמרו חכמים⁴: כל האוכל מצה בערב פסח כאלו בועל ארוסתו בכית חמיו קודם שיכניסנה לחופה לברך עליה שבע ברכות, ומכין אותו מכת מרדות — הא אינו יכול לאכול אלא מצה עשירה, דהיינו שעירב בה מי פירות, שלא אסרו חכמים לאכול בערב פסח אלא מצה שאדם יכול לצאת בה ידי חובתו

טעמים, מנהגים וכיאורים (תנש"א) ח"ב ע' לו ואילך.

20 ע"פ לקו"ש חי"ז ע' 66 ואילך. גרפס גם (מתורגם ללה"ק) בהגש"פ עם לקוטי

טעף ד

ע' 217 שוה"ג (ב) להערה 42).

1) שו"ע אדה"ז שם סעי' ה"ו, ט.

2) כמכואר בשו"ע אדה"ז סי' תמג ס"א.

3) להעיר שמצינו כמה דעות בזמן התחלת איסור אכילת מצה בע"פ: מליל יד (מלחמות ה' ספ"ג דפסחים. ובח"י סי' סק"ז כתב שכ"ה משמעות המג"א שם סק"ו). כל היום מעמוד השחר (כדברי אדה"ז כאן מרמ"א שם ס"ב. ובמגיד משנה ה"י חמץ ומצה פ"ו ה"ב שכן נראה מדברי הרמב"ם שם. ח"י שם סק"ו). מזמן איסור חמץ ואילך. מד' שעות. משש שעות ולמעלה (ראה המאור פסחים שם. רא"ש שם סי' ז. ר"ן שם. ריטב"א פסחים ג, א, ועוד). וכמה טעמים בזה. ואכ"מ (ע"פ לקו"ש חט"ז

4) ירושלמי פסחים פ"י ה"א. רמב"ם שם. תושב"ע סי' זה. ואיסור זה הוא מדרבנן, כמ"ש הרמב"ם ואדה"ז. וראה בפר"ח שם סוסק"ב כשם הרוקח (סי' רפ) "דאסור לאכול מצה בערב פסח, דכתיב: בערב תאכלו מצות" — "משמע דס"ל דאסור מדאורייתא (וכמו קרבן פסח) דהו"ל לאו הבא מכלל עשה כו" (ועיי"ש בהמשך דבריו). וראה פרמ"ג (משכ"ז) סי' תעב סק"א. הגהות "טוב ירושלים" לירושלמי שם (ע"פ לקו"ש שם שוה"ג (א) להערה 42).

בלילה, אבל מצה עשירה אין יוצאין בה, כמו שנתבאר בסימן תסכ⁵ — עיין שם כל פרטי דין זה.

ראה במג"א⁶ שהביא דברי המהר"ל⁷ שכתב דרך מצה שנילושה עם מי פירות בלבד אין יוצאין בה בליל פסח, כיון שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ, ומותר לאכלה בערב פסח, אבל נילושה במי פירות עם מים — יוצאין בה בשעת הדחק, כיון שיכולה לבוא לידי חימוץ (ואדרבה ממהרת להחמיץ), וממילא אסור לאכלה בערב פסח. והיינו דס"ל שב' הציוויים: ד"בערב תאכלו מצות"⁸ ו"לחם עוני"⁹ הם ב' מצות, ולכן מי שיש לו רק מצה עשירה (שיש בה גם מים) יאכלנה בליל פסח לקיים עכ"פ מצות בערב תאכלו מצות, אף שלא יקיים מצות לחם עוני.

אבל המג"א חולק על זה וסובר שלא יוצאים בהם בליל פסח, וממילא מותר לאכלם בערב פסח.

וכן נראה מדברי אדה"ז כאן "הא אינו יכול לאכול אלא מצה עשירה דהיינו שעירב בה מי פירות", שההיתר הוא גם במצה שנילושה במי פירות עם מים, מדכתב: א) מצה "שעירב בה מי פירות"¹⁰ (שמשמע שיש בה גם מים), ומשנה מלשון הטור "שנילושה במי פירות"¹¹. ב) דההיתר הוא משום "מצה עשירה", ואילו ה"י ס"ל כהמהר"ל (שרק בנילושה במי פירות בלבד מותר לו לאכול) לא הו"ל להזכיר כלל התיבות "מצה עשירה"¹², שהרי לפי

כתב הכ"ח סי' זה ד"ה ומ"ש ומהו. וראה אלי' רבה שם סק"ח. פמ"ג שם א"א סק"ה.

(8) שמות יב, יח.

(9) דברים טז, ג.

(10) וכן הוא לשון אדה"ז בסי' תנד ס"ד. אבל ראה לשון אדה"ז בסי' תמד ס"ב "שנילושה כו" — ואולי לא רצה לשנות שם מלשון הטור, וסמך על מה שיפרש במקומו בסי' תעא (שמציין שם) "דהיינו שעירב כו".

(11) שמזה דייק הכ"ח בלשון הטור שמיידי "שנילושה במי פירות בלבד בלא מים".

(12) אלא שבוה י"ל דקאי על ריש סימנא שהוא לשון הרא"ש, טור כו' (ובלאה"כ צ"ל כן — לתרץ כפל הלשון: עשירה דהיינו כו').

(5) שו"ע אדה"ז שם ס"א. [וראה שם שהביא ב' טעמים בטעם שאין יוצאין י"ח אכילת מצה כמצה שנילושה במי פירות: א) "מפני שהיא מצה עשירה והתורה אמרה לחם עוני". ב) "ש"אין יוצאין אלא במצה שהיתה יכולה לבא לידי חימוץ אם לא הי' משמרה מחימוץ" (חו אינה יכולה לבוא לידי חימוץ). וע"פ המבואר לקמן בפנים שלאדה"ז עיסה שנילושה במי פירות עם מים מותר לאכלה בע"פ כיון שאין יוצאים בה בליל פסח — צ"ל דמה שציין לסי' תסכ הוא בשביל טעם הא' ולא לטעם הב'].

(6) סי' זה סק"ה.

(7) גבורות ה' פרק מח ד"ה ויש לדקדק. וכן

המהר"ל הטעם שמותר לאכלה הוא לא מפני שהיא מצה עשירה, אלא מפני שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ.

וכן משמע ממ"ש בסעיף שלאח"י¹³ "אינה נקראת מצה עשירה, אא"כ טעם המי פירות נרגש במצה. אבל אם עירב בה מעט מי פירות ואין טעמן נרגש בה — אינה נקראת מצה עשירה, ואסור לאכלה בערב פסח". ומדכתב "ואסור לאכלה בערב פסח" מוכח שקאי במצה שיש בה גם מים. ומסעיף זה נלמד על הקודמו (אף שבדוחק י"ל — דלצדדין קתני).

וכן מפורש בדבריו בסימן תנה"י¹⁴ "ומכל מקום המצה של מצוה שאדם יוצא ידי חובתו — צריך שלא יהא בה רק קמח ומים בלבד, אבל אם עירב בה קצח ושומשמין או מיני תבלין — הרי זה מצה עשירה ואינו יוצא בה, לפיכך מותר לאכלה בערב פסח"¹⁵.

סימן תעב

טע"ף א

יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי להתחיל הסדר¹ מיד כשתחשך.

מש"כ ש"יהי' השלחן ערוך מבעוד יום" — אין זה כולל את סידור והבאת הקערה. וזמן הבאת הקערה מבואר בסימן תעג"ב.²

(15) ע"פ לקו"ש חט"ז ע' 122 הערה 5 ובשוה"ג.

(13) ס"ה.

(14) סל"ג.

טע"ף א

סידור הקערה בכלל.

(2) סעי' כה. וראה שם בהערות וביאורים.

ע"פ הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' ה' ד"ה יסדר (הכ').

(1) [להעיר, דאדה"ו שינה מלשון הטור והשו"ע שכתבו "כדי לאכול מיד כשתחשך" וכתב "כדי להתחיל הסדר", משום שהרי לא אוכלים מיד אלא מתחילים הסדר בעשיית קידוש וכי'. וע"פ המבואר בפנים י"ל שגם